

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА СТВОРЕННЯ УМОВ ПРИ РЕЛОКАЦІЇ

Сібілла БУЛЕЦА

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Марія МЕНДЖУЛ

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Релокація підприємств в умовах війни з одного боку сприяє працевлаштуванню тисячі українців, з іншого боку потребує земельних та інших природних ресурсів для підприємницької діяльності. З огляду на це, актуальним є як ніколи розгляд охоронного правового механізму по захисту довкілля із позиції гарантування балансу приватних та публічних інтересів.

В Україні з 1 листопада 2014 року почала тимчасово діяти Угода про асоціацію (1 вересня 2017 року вона набула повністю чинності), а вже 28 лютого 2022 року наша держава подала заяву на членство в ЄС, 23 червня цього ж року отримала статус кандидата в членство, вже 8 листопада 2023 року було відзначено значний прогрес у реформах в Україні, що зумовило 14 грудня прийняття рішення про початок переговорів¹.

Угода про асоціацію з ЄС втілює у аспекті охорони довкілля цілі сталого розвитку, зокрема у ст. 292 зауважено, що саме у відповідності до вказаних цілей має здійснюватися зміцнення торговельних зв'язків, екологічних політик і практик, а співпраця між сторонами у частині використання природних ресурсів має бути обґрунтованою та раціональною. Крім того, вказана стаття передбачає право підписання

¹ Шлях до ЄС: Євроінтеграція України крок за кроком (2024). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shliakh-do-ies-ievrointehratsiia-ukrainy-krok-za-krokom>.

багатосторонніх договорів для охорони навколишнього середовища.² Варто зауважити на положеннях Додатку XXX до Угоди, яка визначила шлях до змін національного законодавства у відповідності до європейських норм, у тому числі через імплементації європейських актів у сфері охорони навколишнього природного середовища, а саме: Директиви № 98/70/ЄС «Про якість бензину та дизельного палива та внесення змін і доповнень до Директиви № 93/12/ЄЕС, що доповнена Директивами №№ 2000/71/ЄК, 2003/17/ЄК та 2009/30/ЄК і Регламентом (ЄС) № 1882/2003» (для імплементації потрібно: реформувати національне законодавство з метою покращення процедур по оцінці палива і його споживання, впровадити контрольні дієві інструменти, моніторинг якості пального, етилований бензин має бути недозволений у продажі тощо); Директиви № 94/63/ЄС «Про контроль викидів летючих органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ нафти та при її транспортуванні з терміналів до сервісних станцій зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003» (має наметі посилити контроль за терміналами по зберіганню та процесом поміщення пального, передбачити запобіжні механізми щодо недопущення витоку пального тощо); Директиви № 2008/50/ЄС «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» (для імплементації необхідно: внесення змін до законодавства для посилення контролю за діоксидом сірки, діоксином азоту, оксидами азоту, бензолу, свинцю, вуглецю тощо, посилення моніторингових систем для контролю за якістю повітря, нормування граничних норм викидів, передбачення дієвих інструментів попередження забруднень); Директиви № 2004/107/ЄС «Про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі» (для імплементації потрібно: удосконалити нормативні засади для впровадження превентивних механізмів щодо гарантування якості атмосферного повітря, контролю за забрудненням); Директиви № 2004/42/ЄС «Про обмеження викидів летючих органічних сполук за рахунок використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продукції полірування транспортних засобів та внесення змін і доповнень до Директиви № 1999/13/ЄС» (має на меті врегулювання зобов'язань щодо контролю за максимальними граничними вмістами ЛОС у фарбах і лаках, встановлення вимог по маркуванню продукції тощо); Директиви № 2008/98/ЄС «Про відходи» (імплементація вказаної директиви передбачає: впровадження європейських стандартів

² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

по управлінні у сфері відходів із п'ятиетапно-ієрархічними системами оцінки, прийняття програм по попередженню накопичення відходів, розширення засад відповідальності у виробництві; реформування дозвільних систем господарювання у сфері утилізації відходів; формування реєстрів суб'єктів господарювання у сфері збору та перевезення відходів тощо); Директиви № 2006/21/ЄС «Про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС» (для імплементації необхідно: удосконалити національні законодавчі норми, які визначають порядок формування господарюючими суб'єктами плану по управлінню відходами; покращують дозвільні процедури, встановлюють систему контролю та фінансові гарантії та систему, прозорі контрольні механізми за виробничим майданчиком у видобувній галузі тощо); Директиви № 2003/4/ЄС «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄС» (для імплементації необхідно: удосконалити національне законодавство з метою гарантування доступу до інформації про довкілля, врегулювати порядок оскарження не отримання громадськістю екологічної інформації тощо) та інші акти. Більшість Директив мали бути впроваджені нашою державою протягом 2-3 років, окремі – за чотири-п'ять років і тільки щодо удосконалення управління відходами протягом шести років. Водночас процес затягнувся і є ряд проблем у імплементації, і вчені зауважують, що найбільше труднощів по впровадженню Директиви «про реєстрацію, оцінку, дозвіл і обмеження використання хімікатів»³.

Сучасне становлення міжнародних стандартів по охороні довкілля як превентивних інструментів завдання шкоди безпосередньо пов'язано із впровадженням Глобальних цілей сталого розвитку ООН (2015-2030)⁴, які включають 17 ключових засад, у тому числі боротьби із зміною клімату, гарантування збереженню чистої води, екосистем в морі та на суші, належних санітарних умов, поширення відновлювальної енергії.

2022 рік в Україні через повномасштабну воєнну агресію став роком початку непоправної шкоди довкіллю через воєнні злочини. Вчинені воєнні злочини у сфері довкілля, показали потребу зміни природоохоронного законодавства, запровадження інструментів екологічного кризового менеджменту, який більш ефективно буде

³ Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС, Брюссель (2017). URL: <https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Dovkillia-Fin-6.pdf>.

⁴ Цілі Сталого Розвитку (2020). URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>

реагувати на сучасні ризики, загрози для природних ресурсів. За підрахунками експертів майже 30% території України (або 174 квадратних кілометри) є забрудненими мінами та іншими вибухонебезпечними предметами, пошкоджено понад 2,4 мільйона гектарів лісових насаджень, атака та знищення греблі на Каховській ГЕС зумовило найбільшу екологічну катастрофу з часів аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України на слуханнях у Європарламенті ще у 2022 році заявив про те, що збитки через шкоду довкіллю сягнули 36 млрд. євро, з яких 25 млрд. євро шкода повітрю, а ґрунтам – 11,4 млрд. євро⁵. Станом на червень 2023 року тільки за попередніми підрахунками Міністерства довкілля і природних ресурсів України завдано шкоди довкіллю майже на 2 трильйони гривень⁶, у 2024 році цей показник зріс до 2,4 трильйони гривень⁷, а війна не завершена, завдається і далі шкода довкіллю щодня. При чому точні підрахунки вдасться зробити тільки після завершення війни, доступу до всіх територій, які зазнали негативного впливу воєнними діями, розмінуванням полів та лісів.

Серед ключових завдань в умовах релокації підприємств гарнутвати захист довкілля, стали розвиток, збереження природних ресурсів. При цьому максимально повинні дотримуватися європейські стандарти у сфері захисту довкілля, зобов'язання по яким взяла на себе Україна.

⁵ Російська агресія завдала збитків довкіллю України на понад 36 мільярдів євро (2023). URL: <https://tsn.ua/ato/rosiyska-agresiya-zavdala-zbitkiv-dovkillyu-ukrayini-na-ponad-36-milyardiv-yevro-2172148.html>

⁶ В Україні розслідуються 15 випадків, які кваліфікуються як екоцид – прокуратура (2023). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-15-vypadkiv-ekocydu/32482609.html>

⁷ Завдана довкіллю шкода внаслідок війни вже перевищує 2,4 трильйона (2024). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3850599-zavdana-dovkillyu-skoda-vnaslidok-vijni-vze-perevisue-24-trilijona-strilec.html>